

um:ag Vakfı Yayınları: 143
Medya ve Gazetecilik Dizisi: 5

Medya İzleme Raporu-2
2019 YEREL SEÇİM SÜRECİNDE
MEDYADA YER ALAN AYRIMCI SÖYLEMLER

Hazırlayanlar

Tezcan DURNA | Fatih Serdar ÖZGÜLTEKİN | Vahdet Mesut AYAN
Sevgi Can YAĞCI AKSEL

1. Baskı: Haziran 2020, Ankara

ISBN: 978-605-7882-41-7

(Sertifika No: 45642)

Yayın Yönetmeni : Tezcan DURNA

Dizi Editörü : Tezcan DURNA

Düzeltili : Özge MUMCU AYBARS

Can ERTUNA

İdil AYBARS

Ceren ÖZCAN

Kapak Tasarım : Tuğçe VİDİNLİLER

Sayfa Düzeni : Şadan SAÇI

Dizgi : **um:ag**

Baskı : Salmat Basım Yayıncılık Ambalaj

San. ve Tic. Ltd. Şti.

Sertifika No: 26062

Tel.: (0312) 341 10 20

Sertifika No: 26062

Bu yayın Avrupa Birliği'nin finansal desteğiyle hazırlanmıştır. Yayın içeriğinin tüm sorumluluğu **um:ag** Vakfı'na aittir ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır. Bu kitabın içeriği halka açıktır ve serbestçe dağıtılabilir. Bu kitabı kullanmak istemeniz halinde lütfen **um:ag** Vakfı'na referansta bulununuz ve materyallerin alındığı internet sitesinin adresini yazınız. Kitabı çoğaltırsanız katkıda bulunan yazarlar ve onların kurumlarına referansta bulununuz.

Bu proje
Avrupa Birliği tarafından
finanse edilmektedir.

Medya İzleme Raporu-2 **2019 Yerel Seçim Sürecinde Medyada Yer Alan Ayrımcı Söylemler**

Hazırlayanlar

Tezcan DURNA | Fatih Serdar ÖZGÜLTEKİN | Vahdet Mesut AYAN
Sevgi Can YAĞCI AKSEL

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	7
GİRİŞ.....	21
Türkiye Medyasında Ayrımcı Dilin Görünümleri	23
1) Yabancı Düşmanlığı	23
2) Mültecilere Yönelik Ayrımcı Dil ve Nefret Söylemi ...	33
3) Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı ve Kadın Düşmanlığı	39
4) İnanç ve Etnik Köken Ayrımcılığı ve Kültürel Ötekileştirme.....	47
5) Hedef Gösterme/Şeytanlaştırma.....	55
6) “Terör Destekçiliği”	62
7) Gazetecilik Faaliyetlerine Yönelik Ayrımcılık	69
8) Emek Hareketine Yönelik Ayrımcılık	73
9) Seçmen Ayrımcılığı	80
10) Hak Odaklı Habercilik ve Ayrımcı Olmayan Haber Örnekleri.....	88
SONUÇ	94

ÖN SÖZ

2019 yılında Türkiye halkı, tarihinin en sıra dışı yerel seçimlerinden birisini deneyimlemiştir. Seçim sürecinde özellikle Cumhur İttifakı olarak adlandırılan AKP-MHP ve diğer küçük partileri bir araya getiren ittifakın yürüttüğü kampanyanın yarattığı ve derinleştirdiği olağanüstü ayrıştırıcı ve kriminalize edici dil, paradoksal bir biçimde bir yandan toplumu derinden ayrıştırırken diğer yandan bir araya getirmiştir. Bunun yanı sıra Cumhur İttifakı'nın büyük ortağı ve iktidar partisi AKP'nin lideri ve ileri gelenleri pek çok yerel yönetimdeki seçim yenilgisini kabul etmek istememiştir. Pek çok yerde kaybettiği seçimlere itiraz etmiştir. Yüksek Seçim Kurulu (YSK) AKP'nin ve diğer Cumhur İttifakı bileşeni partilerin itirazlarının neredeyse tümünü kabul ederken, muhalefet partilerinden özellikle Halkların Demokratik Partisi'nin (HDP) sayısal olarak onu bulmayan farklarla ve üstelik şaibeli olduğu apaçık şekilde kaybettiği yerel yönetim seçimlerine yapılan itirazlarını kabul etmemiştir. Ayrıca YSK bazı yerel yönetimlere Kanun Hükmünde Kararnamelerle (KHK) kamu görevinden ihraç edilen kişilerin adaylıklarını seçim öncesinde kabul etmekle birlikte, seçim sonrasında aldığı hukuksuz bir kararla seçilen bu durumdaki kişilerin seçilme kararlarını iptal ederek, ikinci sıradaki AKP'li adaylara yönetim yetkisini vermiştir.¹ Bu tutarlılıktan yoksun, anayasanın eşitlik ilkesine ve seçme-seçilme hakkına açıkça aykırı olan kararların yanı sıra, seçim sonrasında

1 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-47890075> (erişim tarihi: 27.04.2020).

sandık kurullarında görev alanların da KHK'lı olup olmadığı gibi tartışmaların yürütülmesinde Cumhur İttifakı partileri önyayak olmuştur. Bu tartışma ortamında, seçimin öncesi ayrı, seçimden sonrası apayrı hukuksuz, siyasi teamülleri altüst eden ve centilmenlik ilkelerine temelden ters ithamlar, suçlamalar kamuoyunun gündemini meşgul etmiştir.

Pek çok il ve ilçe belediye başkanlığı seçimlerinin iptali ya da yönetme yetkisinin kime verileceğine dair alınan kararların hukuksuzluğu bir yana, İstanbul ve Ankara Büyükşehir Belediye seçimleri özellikle iktidar partisi AKP açısından hayat memet meselesi olarak algılanmıştır. Bu algıyı güçlendirmek ve seçmen ve partililer nezdinde yaygınlaştırmak için hem bu belediyelere aday olan kişiler, hem başka şehirlerin adayları hem de merkezi yönetim ve partinin yetkilileri her türlü kara propagandaya başvurmaktan geri durmamıştır. Örneğin Cumhur İttifakı'nın Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Adayı Mehmet Özhasseki, Millet İttifakı'nın aday olan Mansur Yavaş'ın seçilmesi halinde Ankara'lı yurttaşların su faturalarını "PKK ve DHKP-C gibi terör örgütlerinin" militanlarının getirme ihtimalinin olduğunu iddia etmeye kadar vardırıdı işi. Yine AKP'li İstanbul Esenler İlçe Belediye Başkanı Tevfik Göksu'nun bir iftar programındaki konuşmasında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Millet İttifakı Adayı Ekrem İmamoğlu ile ilgili "Pontuslu", yani Rum olduğu iddiası uzun süre gündemi yoğun bir şekilde meşgul etti. Bu iddia, Yunanistanlı bir gazetecinin İmamoğlu ile yaptığı bir söyleşiye atılan başlıktan yola çıkılarak ortaya atılmıştır.² Yine AKP'nin mevcut Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı ve Cumhur İttifakının da aday olan Alınur Aktaş, Nilüfer ilçesinde yaptığı bir konuşmada, CHP'li olan Nilüfer Belediyesinin "hiçbir cadde ya da kültür merkezine Allah dostu tarihi şahsiyetlerin adlarını vermediğini"

2 <https://t24.com.tr/haber/imamoglu-icin-pontuslu-basligini-atan-yunan-gazeteci-pontus-karadeniz-demek,822604> (erişim tarihi: 27.04.2020).

<https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/06/08/chp-adayinin-pontus-pozu> (erişim tarihi: 27.04.2020).

iddia etmiştir. Aktaş, mevcut belediye yönetimine suçlama yöneltirken aynı zamanda “Nerede bu devlete, bayrağa savaş açmış, din ve diyanetle problemi olan Uğur Mumcu, Türkan Saylan, Nazım Hikmet, Bahriye Üçok gibi isimler varsa belirli merkezlere onların ismi verildi” diyerek halkın nazarında saygın ve önemli olan isimleri de hedef göstermekten çekinmemiştir.³ Aktaş her ne kadar bu konuşma sonrasında gelen tepkilerin ardından özür dilemiş olsa da, CHP’li, seküler, ya da kısaca dindar olmayan kesimleri “değer verdikleri aydınları hedef göstererek” kriminalize etmiş ve makbul olmayan yurttaş kategorisinin içine hapsetmeye çalışmıştır.

2019 Yerel seçimlerini tarihi kılan en önemli unsur, hem iktidar hem de muhalefet açısından stratejik önemi bulunan İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığını Cumhuriyet İttifakı Adayı Ekrem İmamoğlu kazanmış ve geciktirilerek de olsa mazbatasını verilmiş olmasına rağmen, Cumhuriyet İttifakı’nın muğlak ve somut delilden yoksun iddialarına dayanılarak yaptığı itirazla iptal edilmiş olmasıdır. Bu iptal kararının ardından bu seçim için YSK yeni bir tarih belirlemiş ve sadece İstanbul Büyükşehir Belediyesi için yeni bir kampanya süreci başlamıştır. Belirlenen yeni seçim tarihi olan 23 Haziran’a kadar, AKP ve Cumhuriyet İttifakı, elinde kalan tüm kozları sırasıyla oynayarak Millet İttifakı içindeki partiler ile bu ittifaka dışardan zımni destek veren HDP’nin kenetlenmesini kırmak için ayrımcılık yaratacak tüm manevraları hayata geçirmiştir. Millet İttifakının Adayı İmamoğlu’na yönelik Pontus/Rum olduğu iddiası bu ayrımcılık yaratan stratejilerin en önde gelenlerinden olmuştur. Cumhuriyet İttifakı, seçim çalışması adı altında yürüttüğü karalama kampanyasını elbette sahip olduğu bir medya gücüyle sürdürmüştür.

Millet İttifakı’nı İstanbul Büyükşehir Belediye seçimlerinde ittifak içinde yer almasa dahi destekleyeceğini bir de Eski

3 <https://t24.com.tr/video/akp-li-bursa-belediye-baskani-ugur-mumcu-turkan-saylan-bahriye-ucok-devlete-savas-acan-isimler>,18984 (erişim tarihi: 27.04.2020).

Eş Genel Başkanı ağzından da açıklayan ama bu desteği ittifak içindeki Türk Milliyetçisi partileri ve kişileri rahatsız etmemek için vurgulu ve yoğun biçimde dillendirmekten çekinen HDP, zaten olağan şüpheli olarak kodlanmış durumdadır. HDP'ye ve HDP seçmenine atfedilen “terörist” suçlamasına CHP de dâhil edilmeye çalışılmış; bu süreçte ortaya çıkan PKK saldırılarında hayatını kaybeden askerlerin cenazeleri bu çalışma için fırsat olarak değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın en canlı, en yakıcı ve tehlikeli örneği Ankara'nın Çubuk İlçesi'nin bir mahallesindeki şehit cenazesi töreninde yaşanmıştır. 21 Nisan 2019 tarihinde Ankara'nın Çubuk İlçesi'nin Akkuzulu Mahallesi'ndeki PKK saldırısında hayatını kaybeden şehidin cenazesine CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu da katılmak istemiştir. Tam cenaze töreni başlayacakken, Kılıçdaroğlu'na yönelik protestolar bir linç girişimine dönüşmüştür. Ancak bu linç girişimi hem Kılıçdaroğlu'nun özel güvenlik görevlilerinin marifeti hem de son anda açıklama yapan bir Emniyet Müdürü sayesinde önlenmiştir. Linç girişiminin elebaşlarından olan Osman Sarıgün adlı bir vatandaş Kılıçdaroğlu'na kalabalık içinde bir yumruk atmıştır. Söz konusu şahsın gözaltına alındıktan sonra AKP'li yerel yöneticiler tarafından elinin öpülmesi dikkat çekmiştir. AKP iktidarının İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, bu cenazede yaşanan vahim linç girişiminin taşlarını 27 Haziran 2018'de yaptığı “Valilere müsteşarım üzerinden talimat gönderdim; CHP İl başkanlarını bundan sonra şehit cenazelerinde protokole kabul etmeyin” açıklamasıyla döşemiştir.⁴

4 CHP, bu linç girişiminin başından sonuna kadar gelişimini ve sonrasındaki hukuki sürecin takibini yapan bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda, bu olayın “organize bir çalışma” olduğu iddia edilmektedir. (ayrıntılar için bkz. “21 Nisan 2019 Çubuk Linç Girişimi Araştırma Komisyonu Raporu”).

<https://t24.com.tr/haber/kemal-kilicdaroglu-na-linc-girisiminde-organize-saldiri-izleri,817775> (erişim tarihi: 27.04.2020).

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-48018239> (erişim tarihi: 27.04.2020)

<https://www.yenisafak.com/gundem/kilicdarogluna-sehit-cenazesinde-saldiri-3467487> (erişim tarihi: 27.04.2020).

Saldırı olayının ardından Cumhur İttifakına dâhil MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli “Yüzde 9 oy aldığın Çubuk’ta ne işin var?” diyerek neredeyse linçe uğrayan Kılıçdaroğlu’nu suçlamış; AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan ise Twitter’den yaptığı şu açıklamaya yer vermiştir ““Olay tüm boyutlarıyla soruşturulmaktadır. Şiddeti asla tasvip edemeyiz. Şiddetin ve terörün her türüne karşıyız. Kimsenin Türkiye’nin huzur iklimine zarar vermesine müsaade etmeyiz.”⁵ Bunun dışında Cumhurbaşkanlığının kendisine verdiği yetki ve görev gereği de olsa Erdoğan, Kılıçdaroğlu’nu arayarak “geçmiş olsun” dememiştir.

23 Haziran 2019 İstanbul Büyükşehir Belediyesi tekrar seçimi sürecinde AKP ve Cumhur İttifakı ortağı MHP, muhalefete yönelik olarak her türlü ayrımcı dili kullanmayı meşru bir hak olarak görmüştür. Bu hakkın en büyük savunucusu elbette ezici bir çoğunluğu iktidarı destekleyen medya organları olmuştur. İktidar bir taraftan Millet İttifakı ile HDP ve Kürt Seçmen arasındaki zımni işbirliğini kırmak için, HDP ile birlikte bütün muhalefeti “teröristlikle” suçlarken ve yasadışı terör örgütü PKK’nın bütün şiddet eylemleri ile muhalefet arasında zımni bir ilişki kurmak için çaba sarf ederken, diğer taraftan da terör örgütünün hapisteki ve sürgündeki iki önde gelen yetkilisinin açıklamalarının devlet televizyonunda yayınlanmasını sağlamıştır. Terör örgütü PKK’nın hapisteki lideri Abdullah Öcalan ile avukatları dahi görüşmekte güçlük çekerken, daha önce adı pek de duyulmamış bir akademisyen Doç. Dr. Ali Kemal Özcan ile Öcalan arasında yapılan görüşmeyle ilgili TRT başta olmak üzere pek çok haber medyasında haberler ve programlar yapılabilmektedir. Bu açıklamada Öcalan’ın HDP’nin Millet İttifakını desteklememesi gerektiğine

5 <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/bahceliden-kilicdarogluna-saldiri-aciklamasi-yuzde-983-oy-aldigin-yerde-ne-isin-var-4512899/> (erişim tarihi: 27.04.2020).

<https://tr.sputniknews.com/turkiye/201904221038839175-erdogan-ne-yazik-ki-dun-cubukta-bir-sehidimizin-cenaze-torende-istenmeyen-bir-olay-meydana-geldi/> (erişim tarihi: 27.04.2020).

dair iddiası dile getirilmiştir.⁶ Yine Abdullah Öcalan'ın Kürt seçmeni Millet İttifakını desteklememesi yönünde etkilemeye çalışın açıklamaya benzer bir açıklama ise Osman Öcalan tarafından devlet televizyonu TRT Kurdi'de yapılmıştır. Osman Öcalan'ın açıklamasının İstanbul Büyükşehir Belediyesi tekrar seçiminden bir gün önce bu kanalda verilmesi ilerleyen zamanlarda da ciddi bir tartışma konusu yaratmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan 23 Haziran seçiminden üç gün sonra yapılan G20 Zirvesinde yaptığı açıklamada “Öcalan'ın kırmızı bültenle arandığından haberi olmadığını” belirtmiş, Öcalan'ın TRT Kurdi Kanalına çıkarılması ile ilgili olarak yapılan suç duyurusu ile ilgili ise Ankara Cumhuriyet Savcılığı “İfade Özgürlüğü” kapsamında değerlendirmesinde bulunarak soruşturmaya yer olmadığına karar vermiştir.⁷

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde her seçim dönemi, seçmenle seçimlere katılan partiler arasındaki “gönül bağı” güçlü kılabilmek için ayrımcı, suçlayıcı ve kutuplaştırıcı dilin arttığı hep görülmüştür. Bu, parlamenter demokrasinin temel açmazlarından birisi olarak günümüzde de hala karşımızda durmaktadır. Çoğunluğun oyunu almak için partiler ya seçmene vaatlerde bulunur, ya da partilerinin ideallerini paylaşmayan kesimleri “hainlikle, vatansever olmamakla, dış güçlerle işbirliği kurmakla” suçlayarak kitlesini konsolide etmeye çalışır. Bu süreçte çoğunlukla partiler, parti idealleriyle millet/halkın çıkarları arasında simbiyotik bir ilişki kurmak zorunda hissederler. Bu simbiyotik ilişki çoğu zaman da partiden ziyade parti lideri üzerinden kurulur. Lider kültürü, partinin ötesine geçer ve tek bir kişinin sözü neredeyse kanun düzeyinde itibar görmeye başlar.

6 <https://www.haberturk.com/son-dakika-ocalan-in-mektubu-ve-imrali-ziyaretlerinin-perde-arkasi-2497401> (erişim tarihi: 27.04.2020).

7 <https://www.bbc.com/turkce/live/haberler-turkiye-48768919> (erişim tarihi: 27.04.2020).

<http://www.diken.com.tr/savcilik-osman-ocalanin-trtye-cikarilmasi-ifa-de-ozgurlugu/> (erişim tarihi: 27.04.2020).

Bunun yanı sıra Türkiye Cumhuriyeti tarihi, aynı zamanda gazetelerin hedef gösterici ve nefret söylemi üreten haberleri sonucunda linç ve cinayetlerin yaşandığı olaylarla doludur. 3 Aralık 1945'te Tanin Gazetesi'nde Hüseyin Cahit Yalçın tarafından kaleme alınan "Kalkın Ey Ehli Vatan" başlıklı yazısı sonucu Tan Gazetesi ve matbaası antikomünist gruplar tarafından yakılıp yıkılmıştır. Yalçın yazısında Sabiha Sertel'in yayın hayatına yeni başlayan Görüşler Dergisinde yayınlanan "Zincirli Hürriyet" başlıklı yazısından yola çıkarak Tan ve sahipleri Sertelleri komünistlikle suçlamaktadır. Elbette İkinci Dünya Savaşının dumanının daha tam olarak dağılmadığı ve iki kutuplu dünyanın temellerinin yeni yeni atılmaya başlandığı bu yıllarda komünistlik "en büyük suç" olarak nitelendirilmektedir. Yalçın da yazısında "bu suçun cezalandırılması gerektiğini" ima etmiştir.

Türkiye tarihinde yine basının marifetiyle gerçekleşen bir diğer acı olay 6-7 Eylül Olaylarıdır. Bu defa tarih 1955 ve olaya sebep olan aktör, İstanbul Ekspres gazetesidir. Bu tarihlerde iktidar olan Demokrat Parti, bir yandan ekonomik sıkıntılarla boğuşurken, diğer yandan da Kıbrıs'taki Türklere yönelik baskıların yarattığı kamuoyu tepkisini idare etmeye çalışmaktadır. Böylesi bir ortamda İstanbul Ekspres Gazetesinde yapılan bir haber fitilin ateşlenmesine yol açmıştır. Haber "Selanik'teki Atatürk'ün evinin bombalandığını" iddia etmektedir. Haberin yalan olduğu ilerleyen günlerde anlaşılmış olsa da, bu haber üzerine galeyana gelen kalabalık İstanbul'da kalan ağırlıklı olarak Rum olmak üzere gayrimüslim azınlık grupların mallarını yağmalamışlar, ölüm ve yaralanmalara yol açmışlardır. Saldırıları sonucunda farklı kaynaklara göre 11 ila 15 arasında kişi hayatını kaybetmiş, 30 ila 300 kişi yaralanmış, 400'e yakın kadın tecavüze uğramış, ağırlıklı kısmı Rumlara ait olmak üzere, neredeyse hepsi gayrimüslim azınlıkların olan pek çok mabet, konut, iş yeri ve fabrika tahrip edilmiştir. Dönemin gazetelerine göre "asıl suçlu Türkleri provoke eden Rumlardır". Ancak yağmalanan işyerleri, konut ve mabetler arasında Ermeni ve Musevi vatandaşlarınkilerin de olması bunun sadece Rumlara yönelik bir misilleme olmadığını göstermektedir (Güven 2005: 40-41).

Türkiye tarihinde görece daha yakın tarihli başka linç girişimleri de olmuştur. Ancak bunları daha öncekilerden ayıran temel özellik bir kişiye yönelik olmalarıdır. 10 Şubat 1999'da Magazin Gazetecileri Derneği'nin Ödül Töreni'nde ödül alan Ahmet Kaya yaptığı teşekkür konuşmasında, “yapmayı planladığı kasette Kürtçe bir şarkı hazırladığını ve bu şarkıya Kürtçe bir klip çekeceğini, bu klipi yayınlayacak yürekli insanların olduğunu bildiğini” dile getirmiştir. Bu konuşmanın üzerine salonda bulunan magazin dünyasının pek çok aktörü Ahmet Kaya'yı yuhalamaya ve sahneye çatal kaşık atmaya başlamış; Kaya salondan zor çıkabilmiştir. Bu olayın ardından başta Hürriyet⁸ olmak üzere pek çok gazete Ahmet Kaya'ya yönelik hakaret dolu başlıklar atmış, Ahmet Kaya baskılara dayanamayıp sonunda Paris'e kaçmak zorunda kalmıştır. Paris'e gittikten sonra da Kaya hakkında hainlik de dâhil pek çok suçlama içeren haberler yapılmaya devam etmiştir (Durna, 2017: 287). Sonunda Ahmet Kaya Paris'e yerleştikten yaklaşık bir yıl sonra 16 Kasım 2000'de kalp krizi geçirerek hayata veda etmiştir.

Doksanlı yılların ana akım gazeteleri, linçe yol açan haberler konusunda verimkârdır. 1991'deki Genel Seçimlerde Sosyal Demokrat Halkçı Parti ile Halkın Emek Partisi (SHP-HEP) İttifakı ile Meclis'e milletvekili olarak giren Leyla Zana'nın Kürtçe yemin krizi ana akım medyanın manşetlerinde bir linçe dönüşmüş, Zana Türkçe yemin etmediği için resmi olarak milletvekili olmamıştır. Buna benzer bir vaka da 1999 Genel Seçimlerinde Fazilet Partisi'nden milletvekili seçilen Merve Kavakçı'nın başörtüsü ile yemin etmek istemesi üzerine yaşanmıştır. Merve Kavakçı'nın başörtüsü ile yemin etmek istemesi üzerine Meclis Genel Kurulu karışmış ve olay ana akım medyada yine bir linçe dönüşmüştür.⁹

8 Hürriyet gazetesi, 20 Temmuz 1999 tarihli sayısında Ahmet Kaya ile ilgili olarak ilk sayfadan “Vay Şerefsiz” başlığını atmıştır.

9 <http://bianet.org/bianet/siyaset/160817-merve-kavakci-meclise-basortusuyle-girince> (erişim tarihi: 27.04.2020).

İçinden geçtiğimiz zamandan, eski ve görece yeni sayılabilecek tarihlerden verdiğimiz ayrımcılık, nefret söylemi ve linç örnekleri bize aslında Türkiye ana akım basınının/medyasının her tarihte muktedirden yana olduğunu gösteren deliller olarak değerlendirilmelidir. Cumhuriyet tarihinin başından beri kurulmaya çalışılan ve homojen bir bütünlük olarak tahayyül edilen Türk ulusunu varlığı, eylemleri, söylemleri ve düşünceleriyle “tehdit eden” pek çok unsur vardır. Bunların arasında yukarıda verdiğimiz örneklerde yer alanlar “solcu-komünist, gayrimüslim, Kürt, mürteci” unsurlar başta gelir. Türkiye basını/medyası hangi unsurun “öteki” olarak kabul edilmesi gerektiğini ayırt etme konusunda neredeyse içkin bir bilgiye sahiptir. Yetvart Danzikyan da, “Türkiye merkez medyasının ülkede yaşayan grup ve topluluklar arasında hangisinin öteki olduğuna karar verme yetisinin bulunduğu” altını çizerek. Yazar, Türkiye medyasının iki düzeyde kimin öteki olduğuna karar verebildiğini belirtir: “a) Resmi ideolojinin ayırıp bir köşeye koydukları ki bunlar sadece azınlıklar değildir. Resmi ideolojiyle yüzleşmeye kalkışan herkes bu kategorinin içine girer. Siyasal Kürt hareketi, sosyalist hareket, radikal İslamcı hareket, Romanlar, eşcinseller, hayat kadınları, translar... Bunlar medyanın ‘genetik’ bir bilgiyle ‘öteki’ olarak gördüğü, gelişmeleri o çerçeveye sunduğu gruplardır. Bunlar için siyasi atmosfer kollanmaz, bunlar her zaman olağan şüphelidir... b) Siyasi atmosfere ve değişen dengelere göre bir anda kendini oyunun dışında bulanlar: Bunlar güç mücadelesi içinde yenik düşen ve bir anda çıplak kalan hükümet, siyasi parti üyeleri, belediye başkanları ya da bir zamanın kudretli iş adamlarıdır...” (Danzikyan, 2014: 221-222).

Danzikyan’ın bahsettiği resmi ideolojinin ayırıp bir köşeye koyduğu ötekilere ilişkin yapılan ayrımcılıklar, çoğu zaman ortak kesilerek de ayrıştırılır. Yani hayat kadını, aynı zamanda “iffetli kadın”a da iffetini hatırlatmak için ayrıştırılabilir. Etnik kimlik savunusu yapan bir partinin yöneticileri örneğin “Ermeni çocuğu” olmakla suçlanabilir. Böyle bir nefret dili, Türk ve Müslüman olmayan her türlü unsuru düşman kabul eden bir zihniyeti

yaygınlaştırır. Eşcinsel kimliği, aynı zamanda muarız/muhalifler “erkeğe davranmamakla suçlanırken” aşağılanarak, yine çoklu bir ayrımcılığın üretilmesine yol açılabilir. Yani özetle ayrıştırıcı, nefret üreten, düşmanlaştıran dil norm olarak kabul edilmiş hegemonik bir kimliğin dışındaki bütün kimlikleri ve varoluş biçimlerini tarihsel koşullar ne olursa olsun ayırıp bir kenara atabilir. Bu ayırıp bir kenara atmanın kendisi başlı başına bir siyasal strateji ve taktik işlevi görür ve ana akım medya bu taktiğin yürürlükte tutulmasında muktedir olanın kim olduğunu iyi koklayarak önemli bir işlev görür. Medya bu işlevini gönüllü mü zorunlu mu yerine getirir? İşte bu sorunun hem kültürel hem de ekonomi politik olmak üzere iki yanıtı vardır. Burada bu yanıtların detayına girilmeyecek; mevzunun sadece Türkiye medyasına özgü olmadığı hatırlatılarak geçilecektir. Yani modern ulus devletlerle modern basın birbiri doğuran unsurlar olduğu hatırlatılarak.

Aslında modern basının, modern ulusların yaratılmasında ve hayal edilmesindeki payını yıllar önce yaptığı araştırmasında Benedict Anderson yazmıştır. Anderson’un Türkçe’ye *Hayali Cemaatler* olarak çevrilen kitabında modern ulusu kuran en temel unsurun faşizmle de akrabalığı olan ve kökenini öteki (yabancı) korkusu ve nefretinden alan milliyetçilik olduğuna dikkat çeker. Bu milliyetçilik, aynı zamanda ait olduğu ulusa karşı kendini feda eden bir sevgiyi de talep eder. İşte bu dışlama ile kendini feda etme arasındaki gerilimden kaynaklanan ve bir toprak parçası üstünde var olan bütün farklılıkları hayal edilmiş bir cemaatin içinde homojen bir bütünlük olarak kurgulayan bu milliyetçiliğin üretilmesinde modern bir fenomen olan basın/gazetenin stratejik bir rolü vardır. (Anderson, 2006: 141). Aynı dili konuşmayan, aynı gündelik sorunları yaşamayan, aynı estetik ve sanatsal zevklere sahip olmayan, hatta aynı inanca sahip olmayan bir toprak parçasının üstündeki farklı insanların, ulusal basında çıkan aynı haberleri izlemesi, belli bir zaman sonra aynı ideali paylaşmasına yol açar. İşte bu, modern gazetelerin modern ulusun yaratılmasında oynadığı kilit rolü bize çok iyi gösterir.

Bu farklı insanların ortak ideal etrafında toplanmasına yol açan basın, aynı zamanda da haber haline getirdiği olayları çizdiği sınırlar içine hapsedmesiyle sıradan milliyetçiliği de üretir. Michael Billig ise bu defa sıradan milliyetçilik olarak kabul edilebilecek ve aslında “kamu kurumlarında, okullarda ve olabilecek her yerde sallanan bayrakların değil gazeteler tarafından üretilen haberlerle şekillenen BİZ duygusunun dışına attıkları ile milliyetçiliğin sürdüğünü” iddia eder. Gazetelerdeki “iç haberler-dış haberler” ayrımından “hava durumlarında sunulan vatan toprakları ile diğer ülkelerdeki hava olaylarının” verilme tarzına kadar pek çok yapılaşmış haber yapma ve sunma biçimlerinden kaynaklanan “sallanmayan bayrakların” yol açtığı sıradan milliyetçiliği gündelik hayatımızın kanıksanmış bir unsuru haline getirir (Billig, 1995: 93-94). Artık kimse neden bir toprak parçasına ait olduğumuz hakkında kafa yormamıza gerek duymaz. Hiç kimse neden dünyanın diğer coğrafyalarındaki insanların yaşadıkları trajedi, savaş, sürgün ve çektikleri acılarla yakından ilgilenmemize gerek olmadığını düşünmez. Zira modern insanın Pazar ayını gibi (Fulford, 2017: 74) günlük olarak okuduğu gazetelerde yapılan bu biz ve diğerleri ayrımı kanıksanmış ve sıradan bir vakıa haline gelmiştir. Bu sıradanlık BİZ’in dışındakiler hakkında düşünmemizi gereksiz kılar.

Modern gazeteler, ya da artık günümüzde dijital platformları, sosyal ağları da kapsayan medya, bir ticari işletme haline geldiği andan itibaren kamusal müzakere mecrası olmaktan çıkmıştır. Kapitalist üretim ilişkilerinin yarattığı eşitsiz iktidar ilişkilerini, adaletsiz gelir dağılımını, sıradan ve doğal bir mübadele ilişkisi olarak kavramamızı ve buna her koşulda boyun eğmemizi salık veren temsillerin üretildiği ve dolaşıma sokulduğu bir ideolojik aygıttan ibarettir artık. Kapitalizmin ve ideolojisinin her krize girdiği dönemde parlamenter demokrasinin yozlaştırılması pahasına, ticari bir meta haline gelmiş olan medya ve ürettiği sembolik içerikler, bu krizin aşılması için imdada yetişmektedir. Ancak toplumsal mutabakatın ve küresel barışın devamı için her halükarda insanların birbirlerinin yaşadıklarından ve deneyimle-

dikleri sorunlardan ve bu sorunlar için ortaya çıkartılan çözümlerden haberdar olmaları gerekir. Ancak böylesi bir perspektifle ele alınacak ve yürütülecek bir haberciliğin giderek kronikleşme eğilimi gösteren yerel ve küresel sorunlara çare olabileceği ortadadır.

Mevcut iktidar ilişkilerinin ürettiği haber değerleri, büyük ölçüde toplumsal barışa ve kamusal selamete tehdit oluşturmaktadır. Okuyacağınız “2019 Türkiye Yerel Seçim Süreci’nde gazetelerde üretilen ayrımcı dili gazeteler üzerinden incelemeyi” hedefleyen bu raporun sonuçları da bu tehdidin varlığını açıkça ortaya koymaktadır. Türkiye medyasının neredeyse tamamına yakını ele geçiren ve denetim altına alan bir iktidarla karşı karşıya olduğumuz böylesi bir tarihsel dönemde, habercilik artık toplumsal barışı ve insan haklarını savunan sivil toplum kuruluşlarının hakkıyla yapabileceği bir iş haline gelmiştir. Böylesi tarihsel bir dönemde, köklü bir gazetecilik eğitimi ve yayıncılık deneyimi bulunan **Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı (um:ag)**, hak temelli gazeteciliği, yine hak temelli çalışan sivil toplum örgütleri üstünden bütün topluma yaygınlaştırmayı hedef alan bir projeyi hayata geçirmiştir. Hak temelli gazetecilik, nesnellik, tarafsızlık, dengelilik gibi liberal gazetecilik normlarına uygun davranmanın ötesine geçerek, “haktan yana taraf olmayı” gerektirir. İnandığı demokratik toplum idealleriyle, haberlerinde yer verdiği konu ve başlıklarla araştırmacı gazeteciliğin en seçkin örneklerini hayata geçirmiş ve bunun için yaşamını feda etmiş Uğur Mumcu, geride bıraktığı eserlerle yıllardır zor koşullarda gazetecilik yapmaya çalışan gençlere ilham olmaya devam etmektedir. **um:ag** ise Mumcu’nun ölümünün ardından ailesi tarafından kurularak bu ilhamın kurumsal bir simgesi olmayı başarmıştır. Bu raporda ele alınan olumsuz örnekler, hak temelli gazetecilik için bir başlangıç izleği oluşturacağı ümidiyle incelenmiştir. Kuşkusuz doğruyu yapmak için yanlısın ne olduğunu ve neden yanlış olduğunu öncelikle bilmek gerekir. Bu raporun amacı da budur. Yanlışı göstererek, doğru olanın nasıl yapılacağını insanların anlayabilmesidir hedeflenen. Bu bir başlangıç adıımıdır. Avrupa Bir-

liğı tarafından desteklenerek hazırlanan bu raporun, bir anlamda yine proje kapsamında **um:ag** bünyesinde verilmeye devam edilecek hak temelli gazetecilik eğitimlerine temel oluşturacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Anderson, Benedict (2006), *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Revised Edition, UK and New York: Verso.
- Billig, Michael (1995), *Banal Nationalism*, London, Thousand Oaks and New Delhi: Sage Publications.
- CHP Genel Merkezi (2019), 21 Nisan 2019 Çubuk Linç Girişimi Araştırma Komisyonu Raporu, Ankara.
- Danzikyan, Yervart (2014), “Değişmeyen Öteki: Ermeniler”, içinde Yasemin İnceoğlu ve Savaş Çoban (Der.), *Azınlıklar, Ötekiler ve Medya*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 220-238.
- Durna, Tezcan (2017), “Krizlerin Medyası ya da Medyanın Krizi: 90’lı Yıllarda Türkiye Medyasının Cilalı ve Karanlık Yüzü”, içinde R. Funda Barbaros ve Erik Jan Zürcher (Haz.), *Modernizmin Yansımaları: 90’lı Yıllarda Türkiye*, Ankara: Efil Yayınları, s. 269-298.
- Fulford, Robert (2017), *Anlatımın Gücü: Kitle Kültürü Çağında Hikâyecilik*, Ezgi Kardelen (Çev.), İstanbul: Kolektif Kitap.
- Güven, Dilek (2005), *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- <http://bianet.org/bianet/siyaset/160817-merve-kavakci-meclise-basortusuyle-girince> (erişim tarihi: 27.04.2020).
- <http://www.diken.com.tr/savcilik-osman-ocalanin-trtve-cikarilmasi-ifade-ozgurlugu/> (erişim tarihi: 27.04.2020).
- <https://t24.com.tr/haber/imamoglu-icin-pontuslu-basligini-atan-yunan-gazeteci-pontus-karadeniz-demek,822604> (erişim tarihi: 27.04.2020).
- <https://t24.com.tr/haber/kemal-kilicdaroglu-na-linc-girisiminde-organizasyon-saldiri-izleri,817775> (erişim tarihi: 27.04.2020).
- <https://t24.com.tr/video/akp-li-bursa-belediye-baskani-ugur-mumcu-turkan-saylan-bahriye-ucok-devlete-savas-acan-isimler,18984> (erişim tarihi: 27.04.2020).
- <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201904221038839175-erdogan-ne-yazik-ki-dun-cubukta-bir-schidimizin-cenaze-toreninde-istenmeyen-bir-olay-meydana-geldi/> (erişim tarihi: 27.04.2020).

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-47890075> (erişim tarihi: 27.04.2020).

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-48018239> (erişim tarihi: 27.04.2020).

<https://www.bbc.com/turkce/live/haberler-turkiye-48768919> (erişim tarihi: 27.04.2020).

<https://www.haberturk.com/son-dakika-ocalan-in-mektubu-ve-imrali-ziya-retlerinin-perde-arkasi-2497401> (erişim tarihi: 27.04.2020).

<https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/06/08/chp-adayinin-pontus-pozu> (erişim tarihi: 27.04.2020).

<https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/bahceliden-kilicdarogluna-saldi-ri-aciklamasi-yuzde-983-oy-aldigin-yerde-ne-isin-var-4512899/> (erişim tarihi: 27.04.2020).

<https://www.yenisafak.com/gundem/kilicdarogluna-sehit-cenazesinde-saldi-ri-3467487> (erişim tarihi: 27.04.2020).

Tezcan DURNA

um:ag Genel Yayın Yönetmeni

Hak Temelli Gazeteciliği

Sivil Topluma Yaygınlaştırmak Projesi

Koordinatör Yardımcısı

Nisan-2020